

Báró Holzendorf és Dr. Bellows tiszteletére rendezett reggeli.

London, jul. 11. 1872.

T. szerkesztő ur! „Az angol és külföldi unitárius társulat“ a többi fiók-egyletek hozzájárultával b. Holzendorf, Dr. Bellows és más kitünő egyének tiszteletére, kik a börtönügyi congressus tárgyában a világ minden részéből Londonba özszesereglettek, jul. 11-én egy nyilvános reggelit rendezett. Nekem is szerencsém volt abban résztvenni s mint igen fontos és sok tekintetben érdekes ünnepélyt, helyén látom azt a „K. Magvető“ szives olvasóival megismertetni.

A nevezett reggeli a „Freemasons' Tavern“-be (szabad kőművesek vendéglője) volt, melynek nagyszerű terme már 9 órakor zsufolásig tele volt nagyszámu hölgy és férfi vendégekkel. A reggeli után a társulat elnöke kikerülhetlen jelen nem létében Hopgood ur, a minden jó és nemes ügynek lelkes pártolója, foglalta el az elnöki széket, s miután a társulat nevében kifejezte a legőszintébb örömet, melyet nekik a nagyérdemü látogatók jelenléte okoz, kezdetét vette a beszédek hosszu sora.

Első, ki szót emelt, Carpenter kisaszszony volt, kinek az indus nők nevelése és emelése körül szerzett érdemei miatt fényes neve van. „Önök tudják“ — így kezdé beszédét — „hogy én hat évvel czelött Indiában voltam, a hová nem úgy mentem, mint valamely vallásfelekezet tagja s nem is abból a czélből, hogy mint missionarius a ker. vallás üdvös eszméjét terjeszszem, vagy az egy igaz Isten imádását megismertessem; ámbár mindenütt bizonytságot tettem arról, hogy egyedül a ker. vallás szellemétől indittatva vagyok közöttök; mivel engem a Krisztus vallása arra tanított, hogy mi mindnyájan testvérek vagyunk és Isten mindnyájunknak közös édes atyja. Én csakis azért mentem oda, hogy a rokonszenv jelét és üzenetét elvigyem az indiai nőkhez és hogy felhivjam munkásságra mindazokat, a benszülött férfiakat, kikről meg voltam győződve, hogy éppen oly hön óhajtották, mint én magam, az indiai nők emelését és emancipációját a tudatlanság

és megvetetség azon állapotából, melyben egy nagy része azoknak sinlődik; mentem azért, hogy felajánljam nekik segítségemet oly módon, a mint ők hasznosnak gondolnák. Én nem mentem azért, hogy az én saját rendszeremet vagy eszméimet rájuk erőszakoljam; de megvallom, hogy az unitárius testületnek rendkívüli fontosságát, soha sem éreztem annyira, mint a mikor az indusok között voltam. Igen! ottan mind inkább-inkább át voltam hatva az unitárius vallás-felekezet fönséges hivatása által, melyet föl kellene hogy karoljon t. i. a keresztény-vallás tiszta elveinek terjesztését India szülőttei között. Én tökéletesen megegyezem Dr. Bellows ¹⁾ nézetével, mit a mult vasárnapi beszédében kifejezett, t. i. hogy „India soha sem fogja elfogadni a ker. vallást abban az alakban, a mint azt jelenleg a missionariusok terjesztik.“ — Az indusok öneszméltre kezdettek jöni s tömegesen igyekeznek a babona s tudatlanság homályából kiszabadulni; de ez nem a más vallásra való térésnek az eredménye, hanem az angol kormány által felállított iskolákban nyert nevelésnek. Mert mihelyt az angol nevelés befolyása alatt megismerkedtek az isteni gondviselés működésének természetével: azonnal búcsut mondanak mind azoknak a babonás nézeteknek, melyeket saját vallásos oktatóiktól nyertek, s emancipálják magokat többé vagy kevésbé a szerént, a mint több vagy kevesebb bátorságok és függetlenségök van. Az én hő óhajom az, hogy az unitáriusok küldjenek tehetséges missionariusokat Indiába. Mivelt téritőket — mondom — mert az indusok magas képzettséggel birnak. Oknélkül való oda tudatlan egyéneket küldeni. Szemeljenek ki csak képzett férfiakat, kik képesek emelkedett és felvilágosult nézeteket hirdetni köztök, mint a minőket a mult vasárnap hallottunk barátunktól, s meglátják önök, hogy az indusok tömegesen fognak sorakozni a missionarius zászlója alá. Én nem is azért mennék oda, hogy őket megtéríteni kísértsem, mert én részemről alig hiszem, hogy India a mi korunkban elfogadja a ker. vallást; de igyekezném segíteni őket, hogy a bálványimádástól megszabadulhassanak; én nem erőszakolnék semmi olyast rájuk, a mit ők valóban nem kedvelnek. Én óhajtanám azért, hogy e társulat tegyen valamit e nagy czél valósításában. Már több ízben kérdezték tőlem: „Hát hol van az erre alkalmas egyén? Uraim! ha mi egyszer elhatároztuk, hogy e dolognak meg kell történni: akkor meglesz! Én bizonyos vagyok abban, hogy a mi testületünk-

¹⁾ Bellows igen érdekes beszédet tartott e tárgyat illetőleg jul. 7-én a Stamford-street-i templomban.

ben könnyen található ilyen áldozatkész egyén. Olyan egyén, a ki ottan működnek a szeretet és szívesség szellemében, s nem kísérténé meg megvét alakítani a maga számára s nem küldene hoszszu listákat haza: „hogy ő enynyi s enynyi indust térített meg“ — mert én mindezért nem adnék egy szalmaszálat, — de ellenkezőleg, a ki jótékony s üdvös eszméket hintene el köztök s együtt munkálna velök az emberi előhaladásnak minden nemes mozgalmában, a mint ők óhajtanák. — Azonban e társulat is tehetne valamit e tekintetben. E társulat „British“ és „Foreign“-nek nevezi magát. Ha „angol:“ akkor India az angol kormány alatt van, és ha „külföldi:“ akkor India külföldi ország. Minden tekintetben tehát e társulatnak érdekében áll az eszmét azonnal felkarolni. Önök már megis tették az első lépést (a mi igen nagyra becsülendő) t. i. a Channing műveinek terjesztése által; czélszerű lenne, hogy a Dr. Bellows vasárnap tartott beszéde is küldessék meg számukra. Felkérem önöket továbbá, hogy küldjenek egy más, néma missionariust is, kinek szavát a sír már 33 év óta elnémitotta; — értem egykori kedves indiai barátom, Roy Ramohunt. ¹⁾ Az én birtokomban egy kis kötet röpirat (tract) van, melyet Roy Angliában léte alatt irt honfiai számára. Ő úgy beszél ebben földieihöz, mint mindeknekhez, t. i. az ők saját szent irataikból. Roy igen érdekes érveket hoz fel a Suttee ²⁾ ellen, bebizonyítván, hogy a szöveg, melyről azt hitték, hogy a suttee-t támogatja: valóban rosszul volt fordítva és ellene van annak. Egy jelenleg Londonban tartozkodó fő Brahmin (kinek atyja törvényszéki elnök Indiában) és más két befolyásos indiai, biztosítottak engem, hogy mily sok jót fogna eredményezni annak a műnek újból való kiadása és az indusok közt való kiosztása. Ha ez sikerül: akkor a bristoli sírboltban nyugvó Roy újból hallatni fogja magát s hirdetni fogja az egy igaz Isten imáadását honfi társai között.“

Carpenter kisaszszonynak zajos éljenzéssel végzett beszédét a Holzendorfé (Berlinből) követte, kinek beszéde egészen különböző, de nem kevesebb érdekeltséget keltett. A Báró úr a Kelet babonája és hátramaradottsága helyett az európai bölcsészet műveltségét és egy emancipált császárságnak reményeit tárta előnkbe.

¹⁾ Roy Ramohun igen felvilágosult és művelt ember volt. Sokat tett honfiai emancipálásának előmozdításában. Carpenterkisaszszonynak nagy barátja volt. Tetemei a bristoli sírban nyugosznak. — ²⁾ Suttee (sati vagy satee) sanscrit szó=tiszta; vallásos tisztulási szokás; női istenség, és megint jelenti: az özvegyet, ki férje sírján megégeti magát.

Érdekes beszédjének a kivonata ez: „Én nem vagyok képes kifejezni forró köszönetem a társulatnak azon szivességeért, melyel engem fogadott. Igen meg voltam lepetve, midőn az önök meghívó levelén a nevemet egy olyan kitünő férfinak, mint Dr. Bellows, a neve mellett találtam. És én hajlandó vagyok hinni, hogy önök ezt mintegy azon rokonszenv kifejezéseül tették, melylyel a „Német Prot. Egyesület“ iránt viseltetnek. Vagy talán önök azt akarták ezzel kimutatni, hogy a valódi egyháznak mindig képviselve kellene lenni a papi és világi elemnek szoros egyesülése által s önök ezt az alkalmat felhasználták, mintegy szép példájául az internationalismusnak. Minden igaz vallásnak nemzetközivé kell hogy legyen, és miután internacionális vallássá lett: magába kell hogy egyesítse a különböző nemzeteknek saját jellegeit, a nélkül, hogy veszélyeztetné azokat. A katholicus egyház kisértgeti nemzetközivé lenni, és az is volt századokon keresztül, de csak az általános uralkodás- és öntudat elnyomásának elvénél fogva. Aztán jött a Protestantismus a Reformatióval. És mi, ugy hiszem, a 19-dik században az internationalismus elvéhez kezdünk visszatérni: az az mi igényeljük az egyéni lelkiismeret szabadság jogát és ebben látjuk a keresztény hitnek igazi elvét. A lelkiismeret eme függetlensége és szabadsága, mely mindig megkülönböztető jellege volt az unitarismusnak, jelenleg elevenítő szelleme a német Protestantismusnak is. Nekem ugy tetszik, hogy igen nagy különbség van a német Protestánsok és az angol és amerikai unitáriusok között, nemcsak nézeteiket illetőleg, hanem a módra nézve is, melynélfogva azokat valósítani igyekeznek. Az angol és amerikai unitarismusnak megkülönböztető jellege az életben nyilatkozó ama tevékeny erő, mely Némethonban eddigelő inkább csak elméleti volt, tudományos kutatásokra és vizsgálódásokra szorítkozván. Ha mi képesek lennénk mindkét elvet egyesíteni: akkor bizonyára az unitárius mozgalomnak gyakorlati hatalma az egész világon rendkívülig gyarapodnék. Önök ismeretesek a régi katholicusok mozgalommal, melyet a „Német Prot. Egylet“ örömmel üdvözölt. De Némethonba egy más mozgalom keletkezett jelenleg, (melynek nagy politikai fontossága van) mert el fogja rontani az állam és egyház közötti szerencsétlen egybeköttetést nemcsak a katholicus, hanem a protestáns orthodox pártot illetőleg is. A berlini egyházi szék előtt fog majd elhatározódni ama kérdés: „Ha vajjon szabados-é egy papnak unitárius elveket vallani?“

A mi legjelesebb theologusaink eddig is ez elvet hirdették és

vallották a nélkül, hogy valami ellenzésre találtak volna; hanem ma már a megkövesült orthodoxia kegyessége anynyira ment, hogy kérdésbe teszik azt, a mi mindig valóságos és szabados joga volt egy német protestánsnak. Mig egyfelől Berlinben e kérdést vitatárgyá emelték: azalatt Déli-Némethon nagyobb részében és a badeni N.-Herczagségben senkinek sem jut eszébe egy német protestánsnak e teljes jogát kétségbevonni. Én mondhatom önöknek, hogy Németországban mindenütt, a hol nem csupán csak „örökösödési“ vallás, de „gondolkozó“ vallás és lelkiismeret-szabadsága létezik: ottan az unitárius hitelvek szilárd lábon állanak. Bunsen, kinek neve, azt hiszem, minden unitárius előtt ismeretes, lerontotta a keresztény hitnek amaz elavult definitióját, hogy: „más igaz vallás nem létezhetik azon keresztény hiten kívül, mely a régi dogmákban ki van fejezve.“ -- Bunsen megmutatta (és minden felvilágosult német osztja az ő véleményét), hogy a hol csak igaz és tiszta vallás létezik: ott keresztény hitnek is lenni kell. Ez a hite és meggyőződése az én prot. honfitársaim legnagyobb részének; és bátran merem állítani, hogy ez elv alapján az unitarismus arra van hivatva, hogy internationalis vallássá legyen, nemcsak az európai nemzetek között; nemcsak az új continensen és az új világban, hanem a földgömb azon részében is, hol a vallás más alakban jelenik meg mint nálunk. A lelkiismeret eme szabadsága, a keresztény hit, mely nyíltan vallja, hogy „gyakorlati kereszténység létezik, habár nem fogadja is el a mi „nevünket“ -- e vallás, mi szilárdan hiszszük Németthonban, az egyedüli elve a nemzetközi vallásnak és képes lesz nemzetek és államok fölött uralkodni. Engedjék meg azért uraim és hölgyeim, beszédemet azzal a reményteljes kifejezéssel végezni be, hogy az emberiségnek általános internationalis vallása, a mint az az unitarismusban ki van fejezve: terjedjen és gyarapodjék jövőben mind inkább és inkább.“ (Tapsvihar.)

Most Dr. Bellows (New-Yorkból) állott fel, kit a közönség szünni nem akaró éljenzéssel fogadott s így szólt: „Semmi sem nyújthatna nekem édesebb örömet, mint egy ilyen szép és nagy-számu gyülekezet szemlélése, mely az özszejövetel célját tekintve egészen világ polgárinak tűnik fel.

Én oly sokszor jövök Angliába, hogy utoljára semmi üdvözet sem marad számomra; de mielőtt ez bekövetkeznék, engedjék meg, hogy megköszönjem önöknek, miszerint nevemet azoknak nevei közé sorozták, kiket ez alkalomra meghívtak — ez alkalomra — mondom

— mely egészen unitáris szellemű megünneplése a mi vallásos hitünk és rokonszenvünk kimutatásának; midőn ilyen ünnepélyes összejövetel alkalmával kiönthetjük egész lényünket egy fönséges hármóniába, s midőn a különböző nemzeteket képviselő férfiak és nők egy és ugyanazon érzelemben és gondolatban vannak s egy czél hevíti mindnyájok keblét“.

„Én ugy vélekedem, hogy a mi unitárismusunk, — ha az jelent valami egyebet azon csekély küzdelmen kívül, mely a polytheismus egy különös formája ellen vivatik, s mely nem sokára feledésbe megy — bizonyára egy komoly harc az azon törekvés ellen, mely oly hosszason szétválasztotta a világot, s megakadályozta a nemzeteknek testvéries egyesülését. Mi e hosszú idő alatt szellemileg és testileg harczban állottunk egymással, s nem csak a jelen, hanem a jövő életet is némi tekintetben megkeseríteni igyekeztünk egymásnak; törekedtünk nemzeteket egymással ellenséges viszonyba hozni, a helyett, hogy a béke jobbát nyújtottuk volna egymásnak a közjó előmozdítására. Mi megkisértettük feldarabolni az emberiséget, hogy önnön magát megsemmisítse, a helyett, hogy igyekeztünk volna összezecsoportosítani mindazon lelkes bajnokokat, kik készek voltak munkálni annak felépítésén vagy szellemileg vagy anyagilag. Igen — mondom — mi arra törekedtünk, hogy a dolgokat egymástól elválasszuk, a helyett, hogy örömmel fogadtuk volna azokat, kik bár mi módon az emberiség jóléte és szabadsága előmozdításán munkáltak.“ „Különösen örülök“ — monda tovább — „hogy B. Holzendorft, mint Németország képviselőjét köztünk láthatom ez alkalommal; mert ő egy olyan országot képvisel, mely igen kedves nekünk Amerikaiaknak; mivel az ő honfitársai sokképpen segítik a mi népünket az emancipatióban s nagy befolyást gyakorolnak Amerika sorsára az által, hogy bizonyos szépészeti és értelmi elemet vegyitenek a mi anyagias irányu civilizáciánkba.“

Itt bővebben kifejtvén a német tudományos szellem fontosságát, átmege az unitárismus elhivatására, mely szónok szerint arra van praedestinálva, hogy az új theologiai iránynak előharczosa legyen, s azután így folytatja beszédét: „A mi különösen minket amerikaiakat illet; ámbár a mi unitárismusunk nem tesz valami rendkívüli gyors haladást külszervezetében, de mégis a valódi győzelem, a mit mi tapasztalunk az, hogy a más vallásfelekezetűek folytonosan elfogják a szelet a mi vitorláink elől, nézeteink s elveink hirdetése által. Én nem ismerek egy szónokot sem Ameri-

kában, ki oly merész és radicalis nézeteket prédikálna a szószékről, mint az én barátom, Beecher Henrich (Brooklynban). Ő minden rokonszenvet megtagad az unitáriusoktól — különösen a névtől — s midőn értesítettik, hogy mily sok tekintetben megegyezünk mi vele, ő azonnal siet tudatni a világ más részével, hogy mily kevéssé egyezik ő velünk. De mégis a következő vasárnap megint oly egyetemes és a miénkkel minden tekintetben megegyező elveket hirdet, hogy mi nem szününk meg így szólni hozzá: „Őn nem is tudja Beecher úr, hogy mennyire kedvez nekünk, mi mindennap jobban-jobbán szeretjük és becsüljük önt s úgy hiszszük, hogy ön ezt valóban meg is érdemli.“ Mi reménnyel vagyunk eltelve az unitarismust illetőleg Amerikában, azért is, mivel régi vitáink, a jobb és bal, a radicalis és conservatív szárnya az unitárius testületnek jelenleg teljes nyugalomban vannak. Igen, a mi régi küzdéseink, — melyek minket örökös forró lázban tartottak — s a csudákat, a természetest és természetfelettit illető vitáink egészen eltűntek azon nagyfontosságú kérdések előtt, melyeket a jelenkor tudományos és bölcs gondolkozó férfiai az egyházon kívül emeltek az Isten valódi lényegét és az istenség személyiségét és létezését s a kijelentés lehetőségét illetőleg. Mindezek a kérdések — mondom — lecsillapították a mi czivodásainkat; s mi most tökéletes egyetértésben élünk, s erőnket igyekezzünk honosítani gyakorlati téren ügyünk hathatós előmozdítására“.

„De egy dolgot nagy fontosságúnak tartunk“ — így végzé szónok nagy hatású beszédét — „s ez az alapított vallás iránt való érdekeltség, mely igen gyakran öszszetévesztetik a kereszténység természetes vagy természet feletti eredetének kérdésével, holott ez egészen különböző dolog; mert ezeken és ezeken vannak a mélyen gondolkozó fők közül, kik a legelső sorba helyezik a keresztény vallás becsét és érdemét, s nem kérdezik, hogy honnan származott, teljesen meg levén győződve a felől, hogy minden jónak, üdvösnek és nemesnek Istentől kellett származnia. A dolgoknak e nézete t. i. őszinte és mély érdekeltség az alapított vallás iránt sokszor öszszetévesztetik a természetes vagy természet feletti kérdésnek — a csudák vagy nem csudák kérdésének critikai fontosságával, mintha bizony valaki tudná, hogy mi a természetfeletti és mi a természetes, ha meghatározni akarná azokat; vagy mintha valakinek a jelenleg élő emberek közül erejében állana megmondani az „Inspiratio“ és Revelatio“ szavaknak valódi értelmét. Engedjük azért,

hogy kiki magyarazza ezeket a maga értelme és tetszése szerént; mert ez az alap, a melyen a mi békénk s egységünk Amerikában megalapult. Nekünk is mindnyájan nagy mértékben szükségünk van az „esprit de corps“-ra, mely azon harczos tulajdona, ki egy különös ezredhez tartozik és a ki nem gyűlöli az ugyanazon hadseregben levő más ezredeket, de azonban szilárdan áll a maga zászlója mellett s mindent elkövet, hogy ezrede teljesítse kötelességét azon nagy cél előmozdítására, melyre a különbféle zászlók fel vannak szentelve. Legyünk azért mi is rendületlenül hivek a mi unitárius zászlónkhoz és gyarapítsuk ezredeinket mindennap a menyinyben csak erőnkől kitelik. Mutassuk meg, hogy mi képesek vagyunk buzgóságunk tüzet éppen oly lángolóvá és égetővé tenni, ha szükség, mint az, a mely valamely tisztán felekezetes és szitkozódó oltáron ég. Jóllehet a mi oltárunkon nincs egyéb áldásnál, mi a z é r t még sem szűnünk meg azt lobogásban tartani; mert avagy nem méltó-é az áldozat egy olyan elvért, eszméért, mely az egyetemes emberiség javára irányul s legőszintébben rokonszenvez az emberiség érdekével és céljával? S habár nagyon kis helyen állíthatjuk is fel oltárunkat; s habár az oltár kicsi is jelenleg: mi bizonyosan nem fogunk késedelmezni legbecsesebb áldozatunkkal ahoz járulni és szívünket arra feltenni mint egy égő áldozatul, tiszteletére a szabadságnak, a szabadság Istenének és tiszteletére a Krisztusnak, ki élő képviselője az isteni szabadságnak, jóságnak és szentségnek!“. . .

Térjünk megint vissza a szépnem szónokaihoz, kiket valódi gyönyör volt hallgatni. Lady Bowring, miután röviden előadta férje jelen nem létének okát, úgy nyilatkozott; hogy az ő meggyőződése szerént a monotheismus arra van hivatva, hogy egyetemes vallássá legyen. A jelenleg felmerült különbféle mozgalmak mind a vallás e nagy elvének megoldása felé irányulnak. Ha az unitarismus vagy bizonyos formában való theismus arra van hivatva, hogy elvül szolgáljon a világnak: nekünk most sokkal szilárdabban kellene e nézethez ragaszkodni, mint valaha, s nem kellene csupán hallgatag beleegyezéssel vallani e véleményyt: de teljes erőnkől arra törekedni, hogy azt terjeszszük mind életünk példaadásával és jótékony cselekedetekkel. (Szakadatlan éljenzés.)

Lady Bowring után az amerikai híres szónok, Howe Julia asszonyosság, Dr. Bellowsnak végszavával kezdette el hatásos beszédét, t. i. Dr. Bellows az élő Krisztusról szólott, mely Howe asz-

szonyság véleménye szerint igen nagy és komoly fontosságu. „A világ“ — így nyilatkozik beszédében — „eddigelé csak a megholt Krisztussal foglalkozott, de a mai kornak az élő Krisztusra van szüksége! Igen ama magasztos és istenes elveknek az emberi életre való alkalmazását sovárogyja a világ. Hiszen Krisztus maga mondá: „A szavak, melyeket beszélek, lélek és élet“, és ha az unitárizmusnak van valami érdeme és hitele, az abban áll, hogy ezt az élő szót, szellemét és befolyást „jelszó ul“ lobogójára irta és valóítását leghöbber óhajtotta és óhajtja“. Végül, kedvencz tárgyára, a béke kérdésére tért s felkérte a jelen levő hölgyeket, hogy e nagy fontosságu ügyet, melyen az emberi társadalomnak egyedül lehet biztos nyugalma, tegyék házi kötelességökké s a hol szükséges, nyilvános vita tárgyá. „A nővilágnak — ugymond — részen kell állania és munkálnia a béke terjesztése érdekében, még pedig annál nagyobb erélylyel és lelkesültséggel, minél nagyobb miveltséggel dicsekszik valaki“.

Ez után Smale ur, egy törvényszéki főbíró Hong-Kongban állott fel s mondá, hogy ók nem azért jöttek özsze e terembe, hogy felekezetiességről beszéljenek. Ó ugyan unitárius vallásban neveltetett, s testestől, lelkestől unitárius jelenleg is, de a világban való hosszas vándorlása alatt megtanulta cosmopolita lenni. A japániak, chinaiak, Parsee-k (tüzimádók) és indusok közt oly rokonszenvre és vallásra talált, a mi szeretetet s becsülést gerjesztett keblében irányokba; s köztök valóban érezte ama nagy igazságot, mit gyermekkorában tanult, t. i. hogy „Mi mindnyájan ugyanazon egy édes atya gyermekei vagyunk és hogy a vallásos érzelem az emberi természetnek legmélyebb érzelmei közé tartozik“. A második leczke. a mit tanult az, „Hogy a keresztény vallásban rejő isteni elem az alapja minden magasabb vallásnak. Ha kiszakitjuk ez elemet a ker. vallásból, igen kevéssel lesz jobb a gyakorlatra, mint bármely más vallás; mig elenben az isteni elemmel végtelenül fellette áll minden más vallásnak, melylyel útazása alatt megismerkedett. Neki szilárd meggyőződése az, hogy az idő eljő, mikor minden ellenségeskedés megszűnik a trinitarismus és unitarismus között! (zajos taps).

Meg kell még emlitenünk tiszt. Lowe Károly, az amerikai unit. társulat volt fáradhatlan és tevékeny titkárának beszédét. „Az idő már oly rövid — így szól — hogy alig ha jogos lenne hosszasan fásasztani az ónök figyelmét, különösen, miután oly kitünő beszé-

deket hallottak az előttem szólóktól; de én igen örülök, hogy alkalmam van hálámat kifejezni önöknek és az angol unitáriusoknak azon szives előzékenyséért, melylyel engem elhalmoztak; különösen nagy örömet szerez nekem az önök ernyedetlen buzgalma, melyet a szabad kereszténység ügyében kifejtének. Az, a mit önök ma és társulatuk évi gyűlésén cselekedtek a más nemzetbeli hitrokonaik képviselőinek öszszehozatala által — igen érdekes mozzanat az unitarizmus történelmében. Önöknek képviselőjük van itten Német-, Francia- és Magyarhonból, Chinából, Indiából, Canadából és az Egyesült-Államokból sat. Én óhajtanám, hogy Olaszhon is képviselve volna, (a mit, mint értesültem, önök vártak is), mivel a szabad irányu mozgalmak hevesen folynak ottan is. Sőt még Spanyolországban is a Channing művei nagy érdekeltséggel olvastatnak a nemzet felvilágosultjai által, valamint sok más helyen és különböző nyelven, úgy hogy Channing a leendő Ananias, ki megérinté a Saulok szemeit, midőn azok az új szellem fénye által megvakítottatnak, és a ki őket magasabb és tisztább hitre vezeti. Mily érdekes szemlélni — monda tovább — a fejlődés és ugyanazon érzélem közösségének e jeleit a különböző országokban, melyek oly távol vannak egymástól. Reám mindig nagy hatással volt s van ama tény meggondolása, miszerint az önök s a mi társulatunk, melyeknek szervezetök s céljuk ugyanaz: csaknem ugyanazon évben s napon alapítottak. Ez egyike azon különös jeleneteknek, melyek nem ritkák a történelemben, a hol igen gyakran látjuk, hogy a gondolatok s kifejlődés ugyanazon phasisa s ugyan az a tudományos fölfedezés történik különböző országokban. Midőn egymástól eltávolított helyek, mint Irland, California és Vesuv, földrengés által látogattatnak ugyanazon időben: a tudomány embere azt mondja, hogy jóllehet a földszinén nincsenek öszszeköttetve, de a föld mélyében okvetetlenül érintkezésbe kell hogy legyenek egymással. Éppen így a látszólag öszszeköttetésben nem levő erkölcsi és szellemi mozgalmak valóban érintkezésben vannak egymással az emberiség szive mélyében. Továbbá a rokonszenv és kölcsönös függésből származó öszszeköttetésben is sok igazság rejlik. Menynyi üdvös mozgalom tűnt el nyom nélkül a társas élet terén a hideg közönyösség miatt! Az igaz ügynek mily sok jeles bajnoka halt meg elszigeteltségben, kik boldogíthatták volna az emberiséget, ha új erőt s lelkesültséget nyerhetnek annak tudata által, hogy a világ nagy részében ugyan az a rokon érzélem és rokon tevékenység működik!

„Én valóban nagyra becsülöm“ — így végzi beszédét — „hogy önök szivessége által, különböző országokból, az önök oltára körül öszszeseregelhettünk. Én bizonyos vagyok abban, hogy mi mindnyájan új erőt és lelkesedést viszünk el magunkkal az önök oltáráról, támogatására annak az ügynek, mely oly kedves nekünk!“ (zajos tetszés).

Az elnök által felhiva, végre e sorok írójának is alkalma nyílt élő szóval is kifejezni háláját az angol unitárius hitrokonok iránt, kik páratlan vendégszeretetök s testvéri rokonérzelmeik által, oly kellemissé tették azt a két évet, melyet szerencsés volt köztök Londonban eltölteni, hogy nem volt oka magát idegennek tekinteni egy idegen országban. Tovább körvonaloztam az unitarismus jelen állapotát s haladását Magyar- és Erdélyhonban. Őszintén megvallottam, hogy mi nem bírunk sem azokkal a hatalmas eszközökkel, sem azzal a magas műveltséggel, melylyel ők rendelkeznek; de azért teljes erőnkkel s tehetségünkkel igyekeztünk lépést tartani velök a szabad vizsgálódás terén, s részt venni mind azon mozgalmakban, melyek az egyetemes emberiség javára és üdvére szolgálnak.

Ezzel az elnöknek egyhangulag köszönetet szavazva, a nagyszámu hallgatóság eloszlott, azzal az erős meggyőződéssel, hogy a kik az emberiség egyetemes felvilágosodásának s jóléte előmozdításának szent ügyét hordozzák szívékön, azok tartozzanak bár különböző nemhez, nemzethez és valláshoz, mint e találkozás is fényesen bizonyítja, egy családot alkotnak. Vajha e meggyőződés, melynek terjesztéséért a brit és külföldi unitárius társulat oly nemesen küzd, mind erősebb gyökeret verne az emberek szívébe s teremné meg mindnyájunk számára a maga áldott gyümölcseit.

Kovács János.